РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Надка Николова –
Катедра по български език при Факултета по хуманитарни науки,
Шуменски университет „Еп. Константин Преславски",
член на научно жури (със Заповед № РД-16-153 от 09.10.2018 г. на Ректора на Шуменския университет „Еп. Константин Преславски")
за присъждане на образователната и научна степен **доктор** в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки,* професионално направление 2.1. *Филология,* научна специалност (Славянски езици – Съвременен руски език)

Докторант: Дияна Георгиева Николова
Тема: *„Лингвокултурен аспект на съвременната компютърна терминология (върху материал от руски и български език) / Лингвокультурный аспект современной компьютерной терминологии (на материале русского и болгарского языков)"*
Научен ръководител: проф. д-р Елена Викторовна Стоянова

Данни за дисертанта и докторантурата

Дияна Георгиева Николова е родена през 1970 г. През 1993 г. завършва специалност „Български и руски език" (ОКС „магистър"), а през 2003 г. придобива втора магистърска степен в програма „Социална администрация" – и двете в ШУ„Еп. Константин Преславски". Започва работа през 1994 г., като повече от 20 г. е заема административни длъжности в ШУ (в Студентската канцелария, в Катедрата по руски и Катедрата по турски език). От 2015 г. насам е асистент в Катедрата по руски език. Преподавателската ѝ дейност се простира върху повече от 10 учебни дисциплини. Участвала е в един международен и няколко университетски проекта, както и в редица научни конференции в България, Румъния, Турция и Русия с доклади. Към учебно-научната си дейност е записала участия в много семинари, майсторски класове, както и курсове по английски език за ниво B2.

През 2014 г. Дияна Николова е зачислена за редовен докторант в програма Славянски езици (Руски език) в Катедрата по руски език на ШУ „Еп. Константин Преславски" с научен ръководител проф. д-р Елена Викторовна Стоянова. В рамките на регламентирания срок тя представя

дисертацията си, която е обсъдена с предложение за официална защита на заседание в разширен състав на Катедрата по руски език на 02.10.2018 г.

Представеният от Дияна Николова комплект материали на електронен и хартиен носител по процедурата е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на Шуменския университет. Цялата процедура по докторантската програма и по защитата на дисертационния труд отговаря на Закона за висшето образование, на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за неговото прилагане в Шуменския университет.

Актуалност на тематиката

Докторантката се е насочила към една интересна и недостатъчно проучена проблематика в славянското езикознание, каквато е темата за *Лингвокултурния аспект на съвременната компютърна терминология (върху материал от руски и български език)*. В теоретичен и методологичен план представеният труд е актуален, научно значим и се отличава със своя иновативен характер.

Познаване на проблема

Докторантката много добре познава руската, българската, както и друга чуждестранна литература по разглежданата проблематика, точно и задълбочено интерпретира научните становища и е изключително коректна при цитирането. Като се обляга на постигнатото в тази насока и на основата на прецизен анализ, Дияна Николова прави самостоятелни заключения и представя един оригинален, иновативен и обобщаващ езиковедски труд. Както общата интерпретация на разглежданата проблематика, така и конкретният анализ на емпиричния материал показват добрата подготовка на докторантката в областта на теорията на терминознанието. Това проличава и от ясно формулирания и коректно използван терминологичен апарат, с който си служи и който аргументирано защитава – едно от важните изисквания към всеки научен труд.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд (256 с. чист текст от общ обем 296 с.) включва увод, четири глави, заключение, библиография и като приложение вече публикувания *Многоезичен речник на компютърните термини за редовия ползвател*. Тази му структура напълно съответства на целта на изследването и запълва едно изследователско поле, представяйки пълната картина на състоянието на въпроса за компютърната

терминология в два славянски езика: руския и българския. Композицията на работата спазва принципа за последователност и логичност при подредбата на отделните глави, което я прави много сполучлива. Дияна Николова тълкува създаването на компютърната терминология като комплексен феномен – твърде необходима стъпка, за да се постави съдържанието му в контекста на съвременната култура.

В **увода** докторантката стегнато представя обекта и предмета на изследването, последният от които е посветен на лингвистичния и социокултурния аспект на компютърната терминология. Целта, която си поставя, е не само актуална, но и наистина амбициозна, тъй като въпреки многобройните изследвания на отделни аспекти на компютърната терминосистема в двата езика все още липсва обобщаващ труд върху нея. В този смисъл дисертационният труд на Дияна Николова е навременен и необходим. Интердисциплинарният характер на изследването обяснява и избора на авторката да използва комплексно няколко метода и различни подходи и аспекти: лингвистичен, сравнително-съпоставителен и количествен анализ, лингвокултурен и социокултурен аспект. Изследването е защитено с убедителен обем ексцерпиран материал от различни лексикографски и електронни източници (повече от 4500 термина), както и с впечатляващ брой използвана и цитирана литература (340 заглавия).

Първата глава, обект на която е теоретичната обосновка на изследването, фиксира отправното начало на цялото му по-нататъшно изпълнение. Не мога да не отбележа факта, че докторантката е преодоляла много предизвикателства в процеса на работа – първо тя се е справила с огромната теоретична литература по въпроса, като е извлякла най-рационалното и приложимото в проучването. Взетите решения относно теоретичната основа на изследването се характеризират със солидност и стъпват върху класически постановки на значими трудове в руската, българската и англоезичната литература, които стават ръководно начало за интерпретация на извлечения материал. Тази първа глава добре проектира пътя и към анализа в следващите глави. Интерпретацията на разглежданата проблематика показва добрата теоретична подготовка на докторантката и анонсира умението ѝ да прави по-нататък точен анализ и да дава обективна оценка на явления, прояви и тенденции, свързани с компютърната терминология в руския и българския език.

Напълно очаквано **втората глава** има за тема формирането на компютърната терминосистема. С вещината на познавач – визирам създадения преди това триезичен речник на термините – Д. Николова прави малък исторически екскурс, за да очертае рамките на формирането ѝ. Предмет на интерес са тематичното ѝ разпределение (в пет основни групи) и начините на създаването ѝ. Смятам, че изясняването на този важен аспект на компютърната терминология има несъмнен принос. Тя използва семантично-етимологичен подход, за да установи пътищата на изграждането ѝ, и това дава солидната основа, върху която ще се формират и по-нататъшните констатации относно приликите и разликите от лингвокултурен аспект. Със задоволство установявам, че авторката на изследването е обхванала изцяло пътищата и начините на образуването ѝ, отчитайки отъпканите пътища не само за изграждането и стандартизацията на термините в двата езика, но и на функционирането им. Констатацията на колегата за господството на постулата за максимум информация с минимум средства в компютърната терминосистема е освен това и принос в теоретичен аспект. Ценен е например изводът на Д. Николова за активизирането на сегашните деятелни причастия в строителството на българската терминология. Това е интересен процес, който е един от начините за интелектуализация в езика на науката и който е паралелен в терминостроителството и на други научни отрасли и в двата общонационални езика.

Малко съм резервирана относно темата за функционално-прагматичните характеристики на термините. Основание за това ми дава виждането ми, че жаргонната лексика в езиковото общуване на ползвателите на IT технологиите (на специалисти и неспециалисти) не може да се поставя в опозиция с нормативната. Тук разпределението на компютърната лексика е огледално на вида комуникация – официална и неофициална – и тъй като едни и същи носители на езика могат да са в различна позиция, то и езиковото им поведение може да се обиграва по различен начин. Особено интересно е то в онзи участък, където под влиянието на различни променливи се пресичат двата вида комуникация. Този участък именно има доста дифузни граници и се характеризира с липсата на строги и ясни изисквания за вида на езиковите средства и тяхната употреба. Дефинирането на темата за професионалния жаргон обаче, както и за употребата му сред широк кръг потребители е несъмнен успех за дисертантката, защото повдига въпроса и за механизмите на

детерминологизация. Освен това темата подготвя читателя за онази част от четвърта глава, в която компютърният жаргон се третира като отражение на лингвокултурната специфика на двата славянски езика. Така тук, както на много други места в дисертацията, се откриват доказателства за консистентността на цялостното изложение.

От три аспекта се разглеждат в дисертацията начините за терминологична номинация: езиков, когнитивен и културен (**глава трета**). И тук проличава отличната теоретична подготовка на Д. Николова. Удовлетворява тълкуването на терминологичната номинация като специална, различна от номинацията на нетерминологична реалия. Началото се поставя с процесите на заемането, което в тази терминология е най-широко застъпено по обясними екстралингвистични причини. Без да омаловажавам стойността на направеното, бих споменала нещо, което може да изглежда незначително, но ми създаде неудобства: не мога да се съглася, че може да се използват синонимно термините заемка и чуждица. В българското езикознание те са оразличени добре. Независимо от това авторката добре се справя с липсата на строго дефиниране на термините адаптация и асимилация и успешно решава проблема. Схема 5., в която представя етапите на процеса на усвояване, е много сполучлива. Именно при тълкуването на процеса на заемане на термини от английски в двата езика тя заговаря за проводниците на „чужда лингвокултура". Дисертантката с основание обръща внимание върху терминологичната миграция от една наука в друга (т.нар. транстерминологизация) като плод на често срещано семантично терминообразуване при компютърната наука и в IT сферата. Функционирането на тези термини в тях е подложено на прецизна дисекция от различни аспекти и е още едно доказателство за отличната ѝ подготовка като лингвист. Несъмнено за мен обаче тя постига истински успех при тълкуването на вторичната номинация като важен терминообразувателен способ. Това е една много благодарна тема, тъй като провокира широка лингвистична компетентност – граматическа, словообразувателна, семантична, в теорията на номинацията, която се преплита с лингвокултурологията. Кръстосват се различни аспекти – когнитивен, прагматичен, гносеологичен, аксиологичен, структурно-езиков, исторически и пр. С всички тях Д. Николова се е справила сполучливо. С конкретни тълкувания на термини тя е съумяла да покаже защо формирането на научната метафора едновременно е аналогично, но и различно от вторичната номинация в ненаучния език. Тя подчертава, че

метафората в научния език е „инструмент на когницията", че е нарочна – създателите ѝ отговорят на въпроса „на какво прилича това" по специфичен за своето колективно езиково съзнание начин, внушавайки го на носителите на другия език, които, от своя страна, развиват съдържанието на термина от гледна точка на своята лингвокултурна специфика. Тук истинско удоволствие ми достави анализът на създаване на термина вирус.

По своята задълбоченост и прецизност **четвъртата глава** не се различава от дотук свършената работа. Тя обаче най-пряко кореспондира с формулировката на заглавието и в този смисъл според мен носи тежестта на труда. Лигвокултурната специфика на двете терминосистеми е разработена на фона на процеса на асимилацията на заемките. Интересът на авторката е съсредоточен върху все още неусвоените, полуусвоените и усвоените термини, като е отделено специално място за варирането в трите групи. Авторката стига до извода, че „последният и най-сложен етап от асимилацията е граматичната адаптация", с което твърдение съм съгласна донякъде, тъй като, за да участват в синтактични и хибридни новообразувания, би следвало вече да са се приспособили морфологично. Според мен това са паралелни процеси и едва ли има строго правило за последователност и йерархия на асимилирането им (впрочем малко по-надолу тя пише, че се паралелни процеси). Без да омаловажавам прекрасното тълкуване, мисля, че на места текстът (и това важи с особена сила, ако бъде издаден по-нататък) може да се поизчисти. Така например звукът [Ц] в българската фонемна система е звук като останалите и е със средна честотност. Колкото до „повтарящите се гласни, обикновено *-оо-, -ее-* в английските термини" (напр. *cookie* или *sheet*), би трябвало да се има предвид, че това не са гласни, а букви, писани в английския по етимологични причини. Освен това двете форми на единствения член [ъ] при съществителните от мъжки род са само правописни и мястото им не е при морфологичните варианти. Едва ли са под руско влияние и съчетанията с прилагане на определението от типа *база данни* (в езика те са обичайни, напр. *шепа сол, букет цветя*).

Доброто познаване на материята личи от всяка подтема в тази глава, в която особено място заема варирането на термините на всички равнища: формално, лексико-семантично, функционално-стилистично. Смятам, че разработването му е не само от значение за асимилацията на термините в руски и български, а има много по-дълбок смисъл. Именно варирането

показва чувствителните места в системите на двата езика в контакт с английския; то е показател за тенденции в развитието им. Така например споменаването, че английската заемка в български език може да функционира и като съществително, и като прилагателно (от типа *интернет оборудване* и ползвам *интернет*), е особено значимо доказателство за по-нататъшната му аналитизация.

Бих искала да подчертая, че работата има много повече достойнства от вече изтъкнатите; че дребните несъвършенства са само доказателство за изключителната самостоятелност на дисертантката – нещо рядко срещано в наши дни. Тя прави сполучливи независими съждения, изводи, заключения и представя един оригинален, задълбочен и обобщаващ труд. Всъщност една от силните страни на работата е именно задълбоченият анализ на една все още сурова и отворена материя, каквато е компютърната терминология.

Трудът завършва с добре аргументирано **заключение**, в което са изведени и обобщени всички съществени изводи. Те представят и самите приносни моменти на изследването. Дисертационният труд стъпва върху солидна концептуална основа, избран е комплексен подход на изследване, който съчетава различни методи. От начина на интерпретацията на материята проличава много добрата информираност на докторантката, проявената критичност и изградено собствено мнение по отделни въпроси. Смятам, че поставените цели и задачи в дисертационния труд са изпълнени. Текстът е написан на ясен, достъпен и научно издържан език. Не на последно място бих желала да изтъкна прекрасния стил и смисления изказ на докторантката.

Дияна Николова е надхвърлила неколкократно изискванията за **публикациите** върху темата на дисертацията. Тя е публикувала триезичен речник на компютърните термини, с който съм запозната в детайли преди завършването на текста на дисертацията и който оценявам високо. Освен него тя има 5 статии по темата на дисертацията (на руски, български и английски), публикувани в авторитетни издания в България и чужбина. Няма съмнение, че тези публикации са оригинални авторски текстове с определени приноси в областта на терминознанието. Не бива да забравяме обаче, че зад успехите на един докторант стои отговорната фигура на научния ръководител. В случая заслугите са и на проф. д-р Елена Стоянова, която е успяла да стимулира докторантката да даде в труда си най-доброто от интелектуалния си потенциал.

Авторефератът е написан стегнато, като са спазени изискванията за подобен жанр текстове. Същевременно той отразява в пълнота съдържанието на дисертацията, посочените в него приноси са представени обективно. Доколкото обобщението на разработените глави в автореферата ми позволява да направя изводи, бих изказала отличното си впечатление от задълбоченото, многоаспектно и аргументирано изследване на лингвокултурния аспект на съвременната компютърна терминология в руския и българския език. Представеният автореферат заслужава висока оценка заради своя оригинален, иновативен и приносен характер, цялостност и изчерпателност по отношение на разгледаната проблематиката, заявените цели и задачи. Дияна Николова притежава отлична теоретична подготовка, анализът е направен компетентно и задълбочено върху обемен емпиричен материал, отразяващ цялостното състояние на руската и българската компютърна терминология. Изводите са обективни. Всичко това я представя като отлично подготвен и перспективен млад изследовател. Мнението ми относно задълбочените теоретични знания и професионалните умения, демонстрирани от Дияна Николова, ми дава основание убедително да изразя изцяло положителната си оценка за автореферата като синтезиран вид на дисертацията.

В заключение убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди образователната и научната степен докт ор **на Дияна Георгиева Николова в област на висше образование 2.** Хуманит арни науки, **професионално направление 2.1.** Филология, **научна специалност (Славянски езици – Съвременен руски език).**

23.11.2018 г.

Подпис: .....
(проф. д-р Надка Николова)